
(Ne)zájem žáků o učitelskou profesi: mezinárodní srovnání¹

BŘEZEN 2024

MIROSLAVA FEDERIČOVÁ

Shrnutí

- Mnoho evropských zemí včetně Česka se v současnosti potýká s nedostatkem učitelů, těch kvalitních obzvlášť. Jedním z řešení je podpora učitelských profesních aspirací už u mladých během jejich studia na základní a střední škole. Tato studie empiricky mapuje učitelské aspirace v evropských zemích mezi 15letými žáky na základě dat z mezinárodního šetření PISA.
- Nejvíce na učitelské povolání aspirují 15letí v Irsku a Lucembursku, kde jich je až 10 %. Naopak v Lotyšsku, Portugalsku nebo na Islandu na učitelství aspiruje pouze 1 %. Český podíl 2,7 % se nachází výrazně pod evropským průměrem 4,5 %.
- Co se týče rozdílných učitelských aspirací dívek a chlapců, jsou u dívek vyšší ve všech zemích, a někde vyšší velmi výrazně. V tomto ohledu Česko v Evropě výrazněji nevyčnívá. Nejnižší podíly 15letých chlapců aspirujících na učitelství (kolem 1 %) pozorujeme v postkomunistických zemích (Lotyšsku, Maďarsku, Slovensku, Estonsku a Česku). Tyto země se zároveň potýkají s nejnižším zastoupením mužů v učitelské profesi. Je to zřejmě způsobeno i feminizací školství těchto zemí během ekonomické a společenské transformace v 90. letech minulého století. Přetrvávající nízké aspirace chlapců na učitelství v těchto zemích naznačují, že se problém nízkého zastoupení mužů mezi učiteli v dohledné době zřejmě vyřešit nepodaří.
- Z českých žáků aspirujících na povolání učitele má pouze 35 % alespoň jednoho vysokoškolsky vzdělaného rodiče. Spolu s Itálií a Slovenskem jde o jediné tři země, kde je tento podíl nižší než u ostatních žáků aspirujících na jiná povolání vyžadující také vysokoškolské vzdělání. Učitelé se zde tedy více než v jiných zemích rekrutují z rodin s nižším vzdělanostním zázemím.

¹ Tato studie reprezentuje pouze názor autorky, a nikoli oficiální stanovisko Národohospodářského ústavu AV ČR, v. v. i. či Centra pro ekonomický výzkum a doktorské studium UK (CERGE). Za cenné komentáře a rady ke konceptu studie autorka děkuje Miroslavu Hřebeckému, Václavu Korbelovi a Danielu Münichovi. Případné chyby však jdou pouze na vrub autorky. Studie byla vydána i díky podpoře Akademie věd ČR v rámci výzkumného programu Strategie AV21 Společnost v pohybu.

- Česko spolu s Finskem a Švýcarskem představují malou skupinu evropských zemí, kde žáci aspirující na učitelské povolání vykazují v průměru vyšší funkční čtenářskou gramotnost – byť statisticky významnou jen ve Finsku – než jejich vrstevníci aspirující na jiná povolání také vyžadující vysokou školu. Nezodpovězenou otázkou zůstává, zda aspirace na učitelské povolání v Česku přetrvává až do věku volby vysoké školy, a ještě pozdějšího věku po absolutoriu, kdy dochází k nástupu do profese a lidé se rozhodují o setrvání v ní. Z jiných nedávných šetření vyplývá, že potenciál dobře disponovaných učitelů v Česku sice existuje, ale není dostatečně využíván.
- Série dřívějších studií IDEA osvětluje, že učitelské aspirace ovlivňuje relativní platové ohodnocení učitelské profese a kariérní výhled. Výzkumná literatura však dokladuje, že motivace k učitelství vychází spíše z vnitřních a altruistických důvodů. Nemalou roli v tom pak hraje pozitivní vlastní zkušenost z období vlastní školní docházky a vztahů s učiteli. Naše zjištění ukazují, že školské prostředí v Česku významnější faktor formující učitelské aspirace představuje.
- Podíl žáků aspirujících na učitelskou profesi se liší nejen napříč evropskými zeměmi, ale také uvnitř zemí, a tedy i Česka. Dle nedávné analýzy České školní inspekce pociťují nedostatek učitelů spíše školy v českých krajích, přičemž v moravských krajích se s tímto problémem potýkají mnohem méně. To koreluje s podílem 15letých žáků s učitelskými aspiracemi, který je nejnižší ve středních a západních Čechách a nejvyšší na střední Moravě a ve Slezsku.
- Přilákat kvalitní žáky do učitelské profese a učitele z méně zastoupených skupin jako jsou muži či učitelé předmětů STEM, by mohlo lepší platové ohodnocení. Ale nepřímým nástrojem může být i přístup stávajících učitelů, kteří mohou jako dobrý vzor pozitivně ovlivňovat učitelské aspirace svých žáků. Více lákat dobře disponované žáky do učitelské profese by mohla také modernizace obsahu a forem počátečního a dalšího pedagogického studia a systematictější podpora začínajících učitelů.

Chcete dostávat e-mailem informace o nových studiích a akcích IDEA?
Napište nám na [✉ idea@cerge-ei.cz](mailto:idea@cerge-ei.cz)

Study 2/2024

Pupils' (Dis)Interest in the Teaching Profession: An International Comparison²

MARCH 2024

MIROSLAVA FEDERIČOVÁ

Summary

- Many European countries, including the Czech Republic, currently face a shortage of teachers, especially quality teachers. One possible solution to this would be to support aspiring teachers at a younger age, during their studies at primary and secondary school. This study provides an empirical overview of teaching aspirations among 15-year-old school pupils in European countries based on data from the international PISA survey.
- 15-year-olds most aspire to the teaching profession in Ireland and Luxembourg, where up to 10% of pupils are would-be teachers. At the other end of the range, only 1% of fifteen-year-olds in Latvia, Portugal, and Iceland aspire to the teaching profession. At 2.7%, the level of teaching aspiration in the Czech Republic is substantially below the European average of 4.5%.
- More girls than boys aspire to be teachers across all countries; in some countries this difference is very substantial. In this respect, the Czech Republic stands out quite substantially from the rest of Europe. The lowest shares of 15-year-old boys aspiring to be teachers (around 1%) are observed in post-communist countries (Latvia, Hungary, Slovakia, Estonia, and the Czech Republic). These countries also have the lowest proportion of men currently in the teaching profession. This is probably the result of the feminization of schooling in these countries during the economic and social transformation of the 1990s. The persistent low level of teaching aspiration among boys in these countries suggests that the problem of male underrepresentation in teaching is unlikely to be resolved in the foreseeable future.

²² This study represents the author's own views and not the official position of the Economics Institute of the Czech Academy of Sciences nor of the Charles University Center for Economic Research and Graduate Education (CERGE). The author is grateful to Miroslav Hřebecký, Václav Korběl, and Daniel Münich for their valuable comments and advice on the draft version of the study. Any remaining ambiguities or errors are the responsibility of the author. This study was produced with support from the Czech Academy of Sciences within its AV21 Strategy research programme Society in Motion.

- Among those Czech pupils who do aspire to teach, only 35% have at least one university-educated parent. This places the Czech Republic – with Italy and Slovakia – among only three countries where this percentage is lower than among pupils aspiring to other professions requiring a university education. Hence, teachers are more often recruited from families with less-educated backgrounds in these countries than in other European countries.
- With Finland and Switzerland, the Czech Republic is also part of a small group of European countries in which pupils who aspire to the teaching profession exhibit higher functional reading literacy on average than their peers who aspire to other professions requiring university education, albeit that this is only statistically significantly in Finland. The question remains whether teaching aspirations in the Czech Republic will endure until these pupils make decisions about their university studies, or indeed beyond graduation, when it comes to entering the profession and deciding whether to remain in it. The results of other recent surveys imply that the Czech Republic has the potential for a well-qualified teaching body, but this potential is not currently sufficiently harnessed.
- A series of previous IDEA studies have shed light on the fact that aspirations to teach are affected by relative pay and career prospects in the teaching profession. Relevant research nevertheless indicates that a motivation to teach is most often driven by internal and altruistic reasons. One not-insignificant factor in forming teaching aspirations is positive personal experiences and relationships with teachers while at school. Our findings show that the school environment is a substantial factor in forming teaching aspirations in the Czech Republic.
- The share of pupils aspiring to the teaching profession varies not only across European countries but also within those countries, including within the Czech Republic. According to a recent analysis by the Czech School Inspectorate, the current teacher shortage is felt more strongly in the Bohemian regions, and is much less of an issue in the Moravian regions. This correlates with the share of 15-year-old pupils who aspire to teach, which is lowest in Central and Western Bohemia and highest in Central Moravia and Silesia.
- Better pay could attract good pupils into the teaching profession and attract or retain teachers from under-represented groups, such as men and STEM subject specialists. However, this same goal could also be achieved indirectly through the approaches taken by current teachers, who can serve as good role models and positively influence their pupils' teaching aspirations. Modernisation of initial and further teacher training, in both content and form, and provision of more systematic support to newly-qualified teachers could also attract more good pupils into the teaching profession.

Would you like to receive information about new IDEA studies and events by email? Email us at idea@cerge-ei.cz